

Wiesław LIZAK

Uniwersytet Warszawski

wlizak@uw.edu.pl

KONFLIKT W CABO DELGADO I JEGO MIĘDZYNARODOWE IMPLIKACJE W REGIONIE AFRYKI WSCHODNIEJ

ABSTRACT Conflict in Cabo Delgado and Its International Implications in the East Africa Region

In 2017, armed conflict erupted in Cabo Delgado, a northern province of Mozambique with a partly Islamic population. The militia of the organisation Ansar al-Sunna (also known as al-Shabab), which refers ideologically and programmatically to Muslim fundamentalism, launched armed operations against the institutions of the Mozambican state, aiming to introduce Sharia. The organisation's terrorist modus operandi and widespread violence against civilians made this conflict part of the broader context of the expansion of jihadism in Africa. In 2018, the Islamic State announced the integration of local fundamentalist forces into the global network created by this terrorist structure. However, Ansar al-Sunna's links with the Islamic State (IS) appear to be limited. The distance from IS's decision-making centres and the limited possibilities for supply and personal contacts make it possible to view the conflict in Mozambique as peripheral from the point of view of IS's main objectives, which of course does not mean ignoring its importance for regional stability. Local reasons for the outbreak of the conflict include the peripheral nature of Cabo Delgado province vis-à-vis the political centre, the lack of a developed social security infrastructure and, above all, the lack of significant progress in realising the expectations of the province's inhabitants following the discovery of energy resources (in 2011-2012) on the continental shelf off the province's coast. The threat of conflict spreading into Tanzanian territory threatened to internationalise the conflict. The Mozambican army's lack of an effective strategy to eliminate terrorist threats necessitated the involvement of external actors to support its military

efforts. At an initial stage, the authorities in Maputo engaged private actors offering military support (including the Wagner Group), but this was not successful. Subsequently, the international forces of the regional organisation SADC (SAMIM mission) and the Rwandan army became involved. The military action has helped to reduce the activity of jihadist forces, although Ansar al-Sunna guerrilla activity still poses a security threat in northern Mozambique.

Keywords: Mozambique, Cabo Delgado conflict, Southern African Development Community (SADC), SADC Mission in Mozambique, terrorism, jihadism, Islamic State

Słowa kluczowe: Mozambik, konflikt w Cabo Delgado, Wspólnota Rozwoju Afryki Południowej (SADC), Misja SADC w Mozambiku, terroryzm, dżihadyzm, Państwo Islamskie

WPROWADZENIE

W październiku 2017 r. pojawiły się pierwsze doniesienia o wybuchu konfliktu w północnym Mozambiku. W prowincji Cabo Delgado ujawniła swoje istnienie organizacja dżihadystyczna Ansar al-Sunna, określana także terminem „al-Szabab” (jednak odmienna od organizacji o tej samej nazwie w Somalii), która pod hasłami świętej wojny rozpoczęła działania zbrojne wymierzone w instytucje państwa i lokalne społeczności. Cabo Delgado jest najbardziej na północ wysuniętą prowincją Mozambiku, graniczącą od północy z Tanzanią (region Mtwara), na zachodzie z prowincją Niassa, na południu – z prowincją Nampula, a jej wschodnie granice wyznacza Ocean Indyjski. Region liczy 82 625 km², zamieszkuje go ok. 2,5 mln mieszkańców (na ok. 33 mln obywateli Mozambiku). Ośrodkiem administracyjnym prowincji jest miasto Pemba, oddalone o ok. 2,6 tys. km od stolicy kraju Maputo (położonego na południowych krańcach Mozambiku w odległości ok. 120 km od granic z RPA i Eswatini).

Mozambik jest państwem wieloetnicznym – podobnie jak prowincja Cabo Delgado, gdzie największy odsetek stanowi grupa etniczna Makonde, zamieszkująca również na terytorium Tanzanii, a niewielkie grupy tej ludności zamieszkują także Kenię i francuską Majottę¹. Znaczny odsetek populacji prowincji stanowią również ludy Makua (najliczniejsza grupa etniczna północnego Mozambiku) i Mwani. Specyficzna na tle kraju jest także struktura religijna ludności prowincji – zamieszkuje tam bowiem duża populacja wyznająca islam. W Cabo Delgado muzułmanie stanowią ok. 52,5%, a chrześcijanie ok. 40% (islam przeważa na północnym-wschodzie prowincji, gdzie większość

¹ Na przełomie stuleci w Mozambiku zamieszkiwało ponad 233 tys. Makonde (spis powszechny z 1997 r.), podczas gdy w Tanzanii ich liczebność określano na 1,14 mln. Z tej grupy etnicznej wywodził się m.in. prezydent Tanzanii Benjamin Mkapa (1995-2005) oraz prezydent Mozambiku Filipe Nyusi (2015-2025).

mieszkańców stanowią Mwani, w całym kraju muzułmanie stanowią ok. 18,9% populacji)². Islam dominuje w nadmorskich regionach północnego Mozambiku, co jest konsekwencją przynależności tej części kraju w przeszłości do strefy wpływów muzułmańskiej cywilizacji suahili³.

Konflikt w Cabo Delgado wpisuje się w szerszy – zachodzący w drugiej i trzeciej dekadzie XXI w. – proces ekspansji organizacji odwołujących się do fundamentalizmu muzułmańskiego na kontynencie afrykańskim (aktywne są one zwłaszcza w Rogu Afryki, w strefie Sahelu oraz w Nigerii). Poszukując genezy konfliktu, należy jednak wziąć pod uwagę przede wszystkim lokalne uwarunkowania. Jednocześnie – jak pokazuje najnowsza historia regionu – procesy destabilizacyjne łatwo rozprzestrzeniają się poza granice państw, stając się źródłem zagrożeń dla krajów sąsiednich, a początkowo lokalne sprzeczności przeradzają się w poważne kryzysy. Charakter i istota zagrożeń generowanych przez organizacje dżihadystyczne (fanatyzm motywowany czynnikami religijnymi) sprawiają, że regulowanie takich sytuacji jest utrudnione – jeśli nie niemożliwe – na drodze pokojowej. Celem niniejszego artykułu jest więc ukazanie genezy, intensywności i skali zagrożeń generowanych przez konflikt w Cabo Delgado oraz wskazanie na jego wewnętrzne i międzynarodowe konsekwencje, włącznie z analizą odpowiedzi środowiska międzynarodowego na zaistniałą sytuację.

Konflikt w Cabo Delgado jest przejawem szerszych procesów zachodzących w krajach Afryki z dużą populacją muzułmańską, w ramach których lokalne sprzeczności stają się bazą dla rozwoju dżihadyzmu, przybierając często transgraniczny charakter, co wymusza współpracę międzynarodową na rzecz eliminowania płynących stąd zagrożeń. Jednocześnie wykorzystywane środki i mechanizmy działania w tego rodzaju sytuacjach, ukierunkowane na fizyczną eliminację ugrupowań zagrażających bezpieczeństwu i stabilności poszczególnych państw i regionów, okazują się często niewystarczające dla osiągnięcia sukcesu. Kluczowe znaczenie mają bowiem działania ukierunkowane na eliminowanie lokalnych sprzeczności napędzających konflikt.

GENEZA KONFLIKTU W CABO DELGADO

Jak większość konfliktów w Afryce, kryzys w Cabo Delgado ma wiele przyczyn. Jednym z czynników warunkujących jego genezę jest peryferyjne położenie prowincji względem administracyjnego centrum kraju. Oddalenie od głównych politycznych ośrodków decyzyjnych sprzyja często marginalizacji takich regionów w sytuacji istnienia ograniczeń w dostępie do środków na inwestycje infrastrukturalne czy też na rzecz różnych form zabezpieczania społecznego.

Mozambik jest państwem borykającym się z wieloma problemami rozwojowymi. Kolonialne uzależnienie od Portugalii wydłużyło okres dochodzenia do niepodległości,

² Zob. *Mozambique*, The World Factbook, [online] <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/mozambique/#people-and-society>, 10 X 2024.

³ D.V. Oliveira, *Mozambique Island, Cabaceira Pequena and the Wider Swahili World: An Archaeological Perspective*, „Eastern African Literary and Cultural Studies” 2020, vol. 6, nr 4, s. 219-236.

a jej proklamacja 25 czerwca 1975 r. nastąpiła po długotrwałej wojnie narodowyzwolenczej prowadzonej od 1964 r. przez Front Wyzwolenia Mozambiku (*Frente de Libertação de Moçambique* – FRELIMO)⁴. Polityka administracji portugalskiej (jednego z najsłabiej wówczas rozwiniętych państw Europy) oraz koszty tej wojny sprawiły, że już w momencie startu do samodzielności gospodarka Mozambiku charakteryzowała się niskimi wskaźnikami rozwoju społeczno-ekonomicznego. Wkrótce po uzyskaniu niepodległości, już w dekadzie lat 70. XX w., kraj pogrążył się ponownie w wojnie domowej (1977-1992). Rządy lewicowego FRELIMO, realizującego program reform inspirowanych ideologią marksistowską, oraz wsparcie nowych władz kraju dla ruchów narodowyzwolenczych w sąsiedniej Rodezji (obecne Zimbabwe) doprowadziły do narodzin, przy wsparciu władz „białej” Rodezji i sojuszniczej wobec niej RPA, ruchu polityczno-wojskowego o nazwie Narodowy Ruch Oporu Mozambiku (*Resistência Nacional Moçambicana* – RENAMO), dążącego poprzez powstanie zbrojne do obalenia lewicowego reżimu politycznego. Lokalny konflikt, poprzez polityczne i ideologiczne powiązania jego aktorów z głównymi ośrodkami siły w ramach systemu zimnowojennego, przekształcił się ostatecznie w peryferyjne starcie w ramach blokowej rywalizacji tamtej epoki⁵.

Wojna domowa w Mozambiku trwała do zakończenia zimnej wojny. Osłabienie rywalizacji Związku Radzieckiego i Stanów Zjednoczonych oraz wykazywana co najmniej od 1987 r. gotowość tych mocarstw do wspólnych wysiłków na rzecz rozwiązywania konfliktów w krajach Globalnego Południa przy wsparciu ONZ i aktorów pozarządowych doprowadziły do zainicjowania procesu pokojowego. Dzięki temu w 1992 r., po wyborach przeprowadzonych pod kontrolą międzynarodową i wyłonieniu mających demokratyczną legitymizację władz (zwycięstwo dotychczas rządzącego FRELIMO, RENAMO stało się główną partią opozycyjną), sytuacja w kraju uległa stabilizacji⁶. Z tej długotrwałej wojny Mozambik wyszedł jednak bardzo osłabiony, a wskaźniki rozwoju społecznego i gospodarczego sytuowały ten kraj na ostatnich miejscach międzynarodowych rankingów⁷. Odbudowa gospodarcza kraju w późniejszych latach przyniosła szereg pozytywnych dokonań, niemniej Mozambik jest ciągle zaliczany do krajów o niskim wskaźniku rozwoju ekonomicznego i społecznego. Według danych zawartych w *Human Development Report* opublikowanym przez UNDP 13 marca 2024 r. Mozambik znajduje się na 183. pozycji na 193 sklasyfikowane kraje ze

⁴ Pierwsze operacje wojskowe FRELIMO przeciwko władzy portugalskiej miały miejsce właśnie w prowincji Cabo Delgado. Oddalenie od centrów decyzyjnych i w tym przypadku było czynnikiem sprzyjającym aktywności politycznej i militarnej partyzantów. Szerzej na temat wojny wyzwolenczej zob. S. Funada-Classen, *The Origins of War in Mozambique. A History of Unity and Division*, przeł. M. Osada, Somerset West 2013, [online] <https://www.africanminds.co.za/wp-content/uploads/2013/05/The%20Origins%20of%20War%20in%20Mozambique.pdf>, 18 X 2024.

⁵ Szerzej zob. S.A. Emerson, *The Battle for Mozambique. The Frelimo-Renamo Struggle 1977-1992*, Solihull–Pinetown 2014.

⁶ Zob. *The Mozambican Peace Process in Perspective*, red. J. Armon, D. Hendrickson, A. Vines, „An International Review of Peace Initiatives. Conciliation Resources”, nr 3, London 1998.

⁷ Por. S. Kyle, *Economic Reform and Armed Conflict in Mozambique*, „World Development” 1991, vol. 19, nr 6, s. 637-649.

Wskaźnikiem Rozwoju Społecznego (*Human Development Index*) wynoszącym 0,461. Poniżej Mozambiku w tej statystyce znalazły się jedynie państwa afrykańskie (oraz Jemen) o wysokim poziomie dysfunkcyjności, charakteryzujące się dużą niestabilnością wewnętrzną i podatnością na konflikty⁸. Według tego samego źródła dochód narodowy *per capita* w Mozambiku wynosi 1219 USD, a średnia długość życia nie przekracza 60 lat⁹. Jednocześnie prowincja Cabo Delgado jest jednym z biedniejszych regionów współczesnego Mozambiku (choć nie najbiedniejszym) ze wskaźnikiem HDI 0,425¹⁰. Kraj boryka się z wieloma problemami wynikającymi nie tylko z dziedzictwa przeszłości, ale także z błędów w realizacji strategii rozwojowych oraz z uwarunkowań naturalnych (np. kraj nawiedzają regularnie epidemie, susze i katastrofalne w skutkach powodzie, generując ogromne szkody dla gospodarki¹¹).

Nierówności w dystrybucji dochodu narodowego, powodujące poczucie krzywdy i wykluczenia, bardzo często pojawiają się w Afryce jako przyczyny antagonizmów, niepokoїв społecznych i kryzysów, potencjalnie mogących przekształcić się w otwarte konflikty. Podobne sytuacje w Afryce miały miejsce m.in. w Sudanie, Czadzie czy Mali. W Mozambiku mechanizm ten zadziałał podobnie – mniejsze zainteresowanie władz centralnych odległymi od centrum prowincjami napędza poczucie wykluczenia społecznego, co przy utrzymujących się w dłuższym okresie dystansach w poziomie i jakości życia stwarza potencjalne zagrożenie wybuchu lokalnego konfliktu. Sprzyja temu odrębność etniczna, kulturowa bądź religijna poszczególnych segmentów społeczeństwa wieloetnicznego kraju – łatwo w takiej sytuacji przypisać poczucie niezadowolenia obcości elit władzy i ich przywiązaniu do zabezpieczania interesów własnego zaplecza politycznego (m.in. trybalizm) kosztem innych grup społecznych¹². Mozambik jest także państwem o wyjątkowo dużych dysproporcjach dochodów pomiędzy poszczególnymi segmentami społeczeństwa. Odsetek całkowitego dochodu znajdującego się w posiadaniu 10% najbogatszych osób w kraju w 2021 r. wynosił 64,6% (trzecia

⁸ Są to (w kolejności od najwyższego do najmniejszego wskaźnika): Sierra Leone, Burkina Faso, Burundi, Mali, Czad, Niger, Republika Środkowoafrykańska, Sudan Południowy, Somalia. Zob. *Human Development Report 2023/2024. Breaking the Gridlock: Reimagining Cooperation in a Polarized World*, United Nations Development Programme, [online] <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2023-24>, 10 X 2024.

⁹ *Tamże*, s. 276.

¹⁰ Zob. dane dla poszczególnych prowincji Mozambiku według portalu Global Data Lab, [online] <https://globaldatalab.org/shdi/table/shdi/?levels=1+4&interpolation=0&extrapolation=0>, 10 X 2024.

¹¹ Na przykład powódź w 2000 r. w południowych regionach kraju doprowadziła do śmierci ponad 700 osób, 250 tys. mieszkańców straciło domy, a szkody materialne dotknęły ok. 2 mln obywateli kraju. W marcu 2019 r. cyklon Idai, a w marcu 2023 r. cyklon Freddy przyniosły również ogromne szkody dla Mozambiku i krajów z nim sąsiadujących. Podobne kataklizmy nawiedzają zachodnie wybrzeża Oceanu Indyjskiego co kilka lat. Zob. *Floods Take a Serious Economic Toll*, „Africa Recovery” 2000, vol. 14, nr 3, s. 13, [online] <https://web.archive.org/web/20070111113421/http://www.un.org/ecosocdev/geninfo/afrec/subjindx/143moz2.htm>, 10 X 2024; *Mozambique: 2023 IFRC Network Annual Report, Jan-Dec (9 October 2024)*, Reliefweb, 9 X 2024, [online] <https://reliefweb.int/report/mozambique/mozambique-2023-ifrc-network-annual-report-jan-dec-9-october-2024>, 10 X 2024.

¹² Por. R. Kłosowicz, *Konteksty dysfunkcyjności państw Afryki Subsaharyjskiej*, Kraków 2017, s. 238-254.

pozycja na świecie po Republice Południowej Afryki – 65,4% i Republice Środkowoafrykańskiej – 64,9%)¹³. Jednocześnie warto zauważyć, że w ostatniej dekadzie udało się zmniejszyć dysproporcje w poziomie życia mieszkańców – wskaźnik Giniego zmniejszył się z 56,1 w okresie 2014/2015 do wielkości 50,4 pięć lat później. Rezultat ten niestety nie był jednak wynikiem ogólnego wzrostu zamożności społeczeństwa, wprost przeciwnie – w tym samym czasie wskaźnik ubóstwa wzrósł z 48,4% do 62,8% (wzrost liczby ubogich z 13,1 mln do 18,9 mln mieszkańców). Na ten negatywny wynik, jeśli chodzi o poziom życia mieszkańców Mozambiku, wpłynęła m.in. pandemia COVID-19¹⁴.

W Cabo Delgado ten czynnik przybrał jeszcze bardziej skomplikowaną formę. Prowincja ta była kolebką walk narodowowyzwoleńczych w latach 60. i 70. ubiegłego stulecia i stąd wywodziła się duża grupa liderów FRELIMO, którzy po dekolonizacji zajęli eksponowane stanowiska w kraju. Wynikały stąd oczekiwania lokalnej populacji podjęcia bardziej aktywnych działań na rzecz rozwoju odległej prowincji. Niespełnione nadzieje i oczekiwania stały się bazą dla wzrostu nastrojów opozycyjnych wobec władzy nieodpowiadającej na zapotrzebowanie społeczne. Pogłębił te uczucia fakt, że sprawujący w latach 2015-2025 funkcję prezydenta Filipe Nyusi¹⁵ wywodził się z największej grupy etnicznej zamieszkującej Cabo Delgado (Makonde). Jego wybór z jednej strony podniósł poziom oczekiwań społecznych wobec władzy centralnej, a z drugiej – pogłębiające się dysproporcje pomiędzy nadziejami na poprawę warunków a realiami społecznymi i politycznymi pogłębiały antagonistyczne relacje pomiędzy różnymi społecznościami etnicznymi zamieszkującymi prowincję. Wzrost nastrojów opozycyjnych miał miejsce zwłaszcza wśród społeczności Mwani. Sytuacja, w której ta grupa etniczna różni się kulturowo i religijnie od pozostałych segmentów populacji prowincji, jest czynnikiem mogącym wzmacniać wzajemną niechęć i wrogość. Splot tych uwarunkowań, w połączeniu z przekonaniem o słabości władzy centralnej, niechęć bądź niemogącej podjąć kroków na rzecz zaspokojenia rosnących aspiracji mieszkańców prowincji, doprowadził do stworzenia sytuacji, w której radykalne idee, zakładające możliwość wykorzystania przemocy jako akceptowalnego sposobu rozwiązywania konfliktów społecznych i politycznych, znalazły podatny grunt do rozprzestrzeniania się, zwłaszcza wśród młodszej części populacji regionu, zwykle bardziej podatnej na radykalne hasła.

Momentem zapalnym, który przyspieszył wybuch niezadowolenia społecznego w Cabo Delgado, było odkrycie surowców energetycznych na szelfie kontynentalnym Oceanu Indyjskiego u wybrzeży prowincji. Badania geologiczne – odkrycia dokonano w latach 2011-2012 – pokazały istnienie ogromnych zasobów gazu ziemnego w tym regionie, a ich strategiczne znaczenie jest istotne z punktu widzenia potrzeb

¹³ H. Saoudi, J. Louis-Sarbib, *Fighting Inequalities: A Major Challenge and an Essential Prerequisite for Inclusive and Sustainable Growth in Africa*, Emerging Markets Forum, 2023 Global Meeting, October 10-12, 2023, Marrakech, Policy Center for the New South, s. 6, [online] <https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2023-10/Background-Paper-Inequality-In-Africa.pdf>, 11 X 2024.

¹⁴ Dane za: *The World Bank in Mozambique. Overview*, World Bank Group, [online] <https://www.worldbank.org/en/country/mozambique/overview>, 11 X 2024.

¹⁵ Nyusi skończył kadencję 15 stycznia 2025 r.

energetycznych światowej gospodarki¹⁶. Odkrycia te należy oceniać przez pryzmat ewolucji środowiska międzynarodowego w skali globalnej, zarówno w wymiarze politycznym, jak i ekonomicznym. W tym pierwszym przypadku istotne znaczenie ma pogłębiająca się niestabilność regionów, które są najważniejszymi rezerwuarami surowców energetycznych, a więc Bliskiego Wschodu i przestrzeni poradzieckiej. Rozgrywające się tam konflikty mogą wpływać na wielkość wydobycia i eksportu tychże surowców, a w konsekwencji na ich ceny na rynkach międzynarodowych. W tej sytuacji wzrasta znaczenie alternatywnych dostawców na rynki międzynarodowe ropy naftowej i gazu ziemnego, co kraje – takie jak Mozambik – mogą wykorzystać dla wzmocnienia swojej pozycji międzynarodowej i uzyskania środków inwestycyjnych na rozwój społeczno-ekonomiczny¹⁷. Jednocześnie podejmowane przez państwa rozwinięte inicjatywy na rzecz transformacji energetycznej mogą w dłuższym okresie ograniczyć popyt na te surowce, co oznacza, że państwa pragnące dołączyć do grupy eksporterów ropy naftowej bądź gazu ziemnego mają stosunkowo ograniczone możliwości, by efektywnie wykorzystać posiadane zasoby.

Władze Mozambiku po rozpoznaniu zasobów gazu ziemnego podjęły starania, by przyciągnąć do rodzącego się sektora gazowego transnarodowe przedsiębiorstwa, a biorąc pod uwagę wielkość potencjalnego wydobycia, światowe koncerny przyjęły aktywną postawę, planując współpracę z tym krajem. Posiadane przez nie kapitały inwestycyjne i uczestnictwo w międzynarodowych sieciach wydobycia i dystrybucji tego surowca miały wspomóc budowę praktycznie od podstaw nowego sektora gospodarki. Podpisano porozumienia o budowie terminali LNG mających umożliwić sprzedaż gazu skroplonego na rynki międzynarodowe. Porozumienia zawarte z firmami z Zachodu i Chin zaowocowały rozpoczęciem realizacji trzech projektów: po pierwsze – Mozambique LNG realizowanego przez francuską firmę TotalEnergies, po drugie – Coral South FLNG z udziałem włoskiej firmy Eni i amerykańskiego ExxonMobil oraz – po trzecie – Rovuma LNG realizowanego przy zaangażowaniu firm ExxonMobil, Eni i chińskiej CNPC (*China National Petroleum Corporation*, Chińska Narodowa Korporacja Naftowa). Przy realizacji poszczególnych projektów zaangażowano także szereg mniejszych przedsiębiorstw, wymienione powyżej odgrywają jednak główną rolę przy ich realizacji¹⁸.

Inwestycje w rozwój sektora naftowego w prowincji Cabo Delgado zwiększyły społeczne oczekiwania wobec władz i zaangażowanych przedsiębiorstw odnośnie do polepszenia warunków życia mieszkańców regionu. Oczekiwania te, jak i obietnice składane przez rząd w Maputo oraz aktorów biznesowych bardzo szybko zostały skonfrontowane z realiami politycznymi. Większość mieszkańców prowincji dotychczas

¹⁶ Zob. *Cabo Delgado, Mozambique: A Resource-Rich War Zone*, Global Oil & Gas Exit List, [online] <https://gogel.org/cabo-delgado-mozambique-resource-rich-war-zone#anker14>, 11 X 2024.

¹⁷ Według ocen ekspertów Mozambik po zrealizowaniu inwestycji w sektor wydobycia gazu ziemnego ma szansę stać się trzecim na świecie eksporterem gazu skroplonego (LNG). Zob. *Opportunities to Invest in Energy*, APIEX Mozambique. Investment and Export Promotion Agency, [online] <https://apiex.gov.mz/energy/>, 19 X 2024.

¹⁸ *Tamże*.

zatrudniona była w sektorze rolnym bądź w rybołówstwie, co oznaczało, iż poziom ich przygotowania do ewentualnej pracy w powstających zakładach wydobywczych był znikomy¹⁹. W tej sytuacji dobrze płatne stanowiska obsadzone były przede wszystkim przez obcokrajowców oraz osoby pochodzące z południa kraju²⁰. Co więcej, okazało się, że inwestycje przemysłowe negatywnie wpływają na stan środowiska naturalnego, co zarówno w przypadku rolnictwa, jak i rybołówstwa ma bezpośrednie przełożenie na warunki pracy, uzyskiwane dochody i perspektywy stabilizacji życiowej. W regionie półwyspu Afungi, gdzie zaplanowano gazowe inwestycje, władze podjęły działania na rzecz przesiedlenia ludności z wiosek, na obszarze których planowano budowę infrastruktury wydobywczej. Rząd Mozambiku zatwierdził odpowiedni plan przesiedleń 8 listopada 2016 r., zapewniając jednocześnie o pełnej zgodności planowanych działań z systemem prawnym kraju oraz standardami opracowanymi przez Międzynarodową Korporację Finansową. Przesiedlenia miały dotyczyć zarówno społeczności wiejskich, jak i rybackich, zamieszkujących wybrzeże oceaniczne²¹.

Dodatkowym czynnikiem pogłębiającym niezadowolenie społeczne był fakt, iż gospodarka prowincji w dużym stopniu bazowała na nielegalnej (poza kontrolą państwa) eksploatacji zasobów naturalnych. Po zakończeniu wojny domowej w 1992 r. na relatywnie dużą skalę rozwinęła się niekontrolowana przez władze wycinka drzew na eksport, głównie do Azji. Na początku XXI w. odkryto (w Montepeuz) zasoby kamieni szlachetnych – dało to początek swego rodzaju „gorączce złota”, gdy wielu mieszkańców regionu zaangażowało się w ich wydobycie i handel. Rozwinęły się także różnorodne formy usług ukierunkowanych na obsługę osób zaangażowanych w ten proceder. Rozpoczęcie przygotowań do inwestycji w wydobycie gazu wiązało się z działaniami zakładającymi objęcie przez państwo kontrolą wszelkich form aktywności gospodarczej (był to również warunek postawiony przez międzynarodowe koncerny), co ukróciło nielegalne praktyki, ale jednocześnie pozbawiło dochodów wiele osób²².

Korzyści z planowanych inwestycji w sektor wydobycia gazu dla większości mieszkańców regionu okazały się w tej sytuacji raczej iluzoryczne, chociaż należy wziąć pod uwagę fakt, że etap przemysłowej eksploatacji zasobów miał dopiero nadejść. Rozbudzone oczekiwania skonfrontowane z realiami ekonomicznymi, politycznymi i społecznymi stały się przesłanką dla wzrostu społecznego niezadowolenia. Wzmacniane

¹⁹ Władze w porozumieniu z inwestorami podjęły pewne działania na rzecz kształcenia młodzieży na potrzeby lokalnych społeczności i rozwijającego się przemysłu (zawody techniczne, obsługa ruchu turystycznego), nie zmienia to jednak zasadniczo ogólnego obrazu sytuacji. Zob. *More Than a Hundred Young Mozambicans in Cabo Delgado Trained with the Support of the Mozambique LNG*, Mozambique LNG, 19 XII 2023, [online] <https://www.mozambiquelng.co.mz/press-release/more-than-a-hundred-young-mozambicans-in-cabo-delgado-trained-with-the-support-of-the-mozambique-lng/>, 12 X 2024.

²⁰ J. Feijó, *The Return to Cabo Delgado: Gas, War, and the Emergence of Total Land*, African Arguments, 9 V 2023, [online] <https://africanarguments.org/2023/05/the-return-to-cabo-delgado-gas-war-and-the-emergence-of-total-land/>, 12 X 2024.

²¹ Zob. szczegółowe założenia planu przesiedleń: *Resettlement Plan*, Mozambique LNG, [online] <https://www.mozambiquelng.co.mz/sustainability/resettlement/resettlement-plan/>, 11 X 2024.

²² Zob. J. Feijó, *The Return to Cabo Delgado...*

były dodatkowo dużym poziomem korupcji i niskim poziomem zabezpieczenia usług publicznych przez władze centralne i regionalne. Napięcia te ostatecznie przerodziły się w otwarty konflikt, którego konsekwencje wykroczyły poza granice prowincji Cabo Delgado.

EWOLUCJA I KONSEKWENCJE KONFLIKTU

Zbrojna faza konfliktu w Cabo Delgado rozpoczęła się w 2017 r., jednak już wcześniej stopniowo do lokalnych wyznawców islamu zaczęły przenikać idee odnowy religijnej w duchu konserwatywnym. Komórki organizacji o nazwie Ansar al-Sunna powstały tam w 2015 r. Z czasem mieszkańcy regionu zaczęli ją nazywać, w nawiązaniu do aktywności somalijskich dżihadystów, al-Szabab, chociaż formalnie obie organizacje były od siebie niezależne i nie miały powiązań personalnych czy organizacyjnych. Ansar al-Sunna została założona przez mieszkających w północnym Mozambiku zwolenników kenijskiego kaznodziei Abouda Rogo Mohammeda. Jego wezwania do odnowy islamu w duchu salafickim przyniosły mu popularność nie tylko w rodzinnej Kenii, ale także w Somalii i Tanzanii, a następnie przeniknęły do północnego Mozambiku²³. Aboud Rogo Mohammed zginął 27 sierpnia 2012 r., najprawdopodobniej zastrzelony przez kenijskie służby specjalne, jego idee jednak rozprzestrzeniły się w Afryce Wschodniej, zwłaszcza wśród młodych mężczyzn pozbawionych pracy i szans na poprawę swojej pozycji społecznej. Wojujący islam ze swoim przekazem budowania społeczeństwa na zasadach sprawiedliwości społecznej stał się dla nich atrakcyjny, a przekonanie o sprzeniewierzeniu się zasadom koranicznym przez elity władzy, ale także i przez przedstawicieli wielu innych grup społecznych, dało impuls do radykalizacji tej organizacji i akceptacji użycia przemocy dla zbudowania społeczeństwa opartego na wartościach muzułmańskich²⁴.

Krwawy etap konfliktu rozpoczął się 5 października 2017 r., kiedy to ok. 30 bojowników Ansar al-Sunna zaatakowało Mocimboa da Praia, portowe miasto na wybrzeżu oceanicznym. Ataki na posterunki policji i obiekty rządowe pociągnęły wówczas za sobą śmierć kilkunastu osób po obu zaangażowanych stronach. Zanim wyparto bojowników z miasta, zdolali oni przejąć zasoby broni, a w swoich publicznych deklaracjach wypowiedzieli posłuszeństwo państwu mozambickiemu. Był to początek szeregu podobnych operacji zbrojnych, początkowo skierowanych przede wszystkim na wsie

²³ Aboud Rogo Mohammed został wpisany 25 lipca 2012 r. na listę osób objętych sankcjami przez specjalny komitet Rady Bezpieczeństwa ONZ za wspieranie dżihadystów w Somalii. Podobną decyzję podjęły również Stany Zjednoczone. Zob. *Aboud Rogo Mohammed*, United Nations, Security Council, [online] <https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/751/materials/summaries/individual/aboud-rogo-mohammed>, 20 X 2024; *'Al-Shabab Supporter' Aboud Rogo Mohammed Killed in Kenya*, BBC, 27 VIII 2012, [online] <https://www.bbc.com/news/world-africa-19390888>, 20 X 2024.

²⁴ Zob. S. West, *Ansar al-Sunna: A New Militant Islamist Group Emerges in Mozambique*, „Terrorism Monitor. In-depth Analysis of the War on Terror” 2018, vol. 16, nr 12, 14 VI, s. 5, [online] <https://jamestown.org/wp-content/uploads/2018/06/Terrorism-Monitor-June-14-2018.pdf?x87069>, 12 X 2024.

i mniejsze miasteczka. Z czasem coraz częściej atakowano także duże miasta, zagrażając również aktywności gospodarczej realizowanej w ramach inwestycji gazowych. Atakowano obiekty symbolizujące państwo, ale także ludność cywilną, a brak podporządkowania się dżihadystom pociągał za sobą represje – niekiedy drastyczne w formie, jak kara śmierci poprzez ścięcie czy podpalanie wsi. Ludzi bito i przesiedlano, porywano młodych chłopców, włączając ich w szeregi bojowników, kobiety były gwałcone, a porywane dziewczęta przekształcane w niewolnice seksualne²⁵. W niektórych miejscowościach udało się bojownikom także przejąć kontrolę nad meczetami, które stawały się forum głoszenia fundamentalistycznej ideologii, tam zaś, gdzie nie było to możliwe, tworzono alternatywne ośrodki promowania radykalnej wersji islamu. Deklarowanymi celami było wprowadzenie szariatu jako powszechnego prawa państwowego i wyeliminowanie edukacji opartej na zachodnich wartościach, występowano również przeciwko funkcjonowaniu państwowego systemu ochrony zdrowia. Te elementy programu w pewnym stopniu zbliżyły w warstwie programowej Ansar al-Sunna do radykalnych ugrupowań nigeryjskich (Boko Haram, lokalne komórki Państwa Islamskiego) z ich absolutną wrogością do wszystkiego, co kojarzy się z zachodnią cywilizacją²⁶. Eskalacja konfliktu doprowadziła także do przeprowadzenia ataków terrorystycznych w prowincjach Mozambiku graniczących z Cabo Delgado (Nampula i Niassa), a bliskość granicy z Tanzanią stwarzała zagrożenie dla stabilności przygranicznych prowincji tego kraju – od drugiej połowy 2019 r. miały miejsce akty terroru na pograniczu tanzańsko-mozambickim²⁷. Łączna liczba ofiar cywilnych konfliktu jest oceniana na ok. 4 tys. osób, a wszystkich ofiar śmiertelnym na ok. 6,5 tys.²⁸

Działania zbrojne stały się także przyczyną zjawiska uchodźstwa. Według szacunków urzędu Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców (UNHCR) liczba osób, które były zmuszone opuścić miejsca swojego zamieszkania, stając się uchodźcami wewnętrznymi (IDPs), wynosiła w końcu sierpnia 2024 r. ponad 577,5 tys.²⁹ Duża część mieszkańców prowincji potrzebuje również pomocy

²⁵ *Mozambique: Violence Continues in Cabo Delgado, as Agencies Respond to Growing Needs*, United Nations, UN News, 11 VI 2021, [online] <https://news.un.org/en/story/2021/06/1093872>, 13 X 2024.

²⁶ Por. S. West, *Ansar al-Sunna...*, s. 6-7; zob. też: S. Brakoniecka, *Boko Haram. Koncepcja reformy islamu w północnej Nigerii*, Warszawa 2018.

²⁷ Zob. *Stemming the Insurrection in Mozambique's Cabo Delgado*, Report No. 303/Africa, International Crisis Group, 11 VI 2021, [online] <https://www.crisisgroup.org/africa/southern-africa/mozambique/303-stemming-insurrection-mozambiques-cabo-delgado>, 14 X 2024; J. Love, *When Private Military Operations Fail: The Case of Mozambique*, „Oxford Political Review” 2023, 6 III, [online] <https://oxfordpoliticalreview.com/2023/03/06/when-private-military-operations-fail-the-case-of-mozambique/>, 14 X 2024.

²⁸ K.-Ch. Cheng, *In Mozambique's Cabo Delgado, Extraction and Insurgency without End*, „The New Humanitarian” 2024, 8 X, [online] <https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2024/10/08/mozambique-cabo-delgado-insurgency-conflict-without-end>, 20 X 2024; *Update Briefing on the Operations of SADC Mission in Mozambique (SAMIM)*, Amani Africa, 3 III 2024, [online] <https://amani-africa-et.org/update-briefing-on-the-operations-of-sadc-mission-in-mozambique-samim/>, 20 X 2024.

²⁹ Dodatkowo w podobnej sytuacji w centralnej części Mozambiku znajduje się blisko 140 tys. osób, będących ofiarami klęsk naturalnych. Dane za: *Mozambique*, UNHCR Operational Data Portal, [online] <https://data.unhcr.org/en/country/moz>, 14 X 2024.

humanitarnej. Według ocen Biura Narodów Zjednoczonych do Spraw Koordynacji Pomocy Humanitarnej (*United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs* – OCHA) w 2024 r. w takiej sytuacji znajdowało się ok. 1,3 mln mieszkańców Cabo Delgado³⁰. Obie wielkości uległy w poprzednich miesiącach zmniejszeniu ze względu na ograniczenie aktywności ugrupowań dżihadystycznych w wyniku sukcesów armii Mozambiku i wspierających ją partnerów międzynarodowych – np. w połowie 2023 r. liczba uchodźców wewnętrznych w prowincji wynosiła ok. 669 tys. osób, a łączna liczba mieszkańców Cabo Delgado, którzy musieli szukać bezpiecznego azylu, przekroczyła 1 mln³¹.

Radykalizm i fanatyzm bojowników Ansar al-Sunna oraz bezwzględność w stosowaniu drastycznych metod zwalczania przeciwników (i tych, których postrzegano jako przeciwników) zbliżyła tę organizację do stawiających przed sobą globalne cele organizacji dżihadystycznych. W 2018 r. Państwo Islamskie (PI) oficjalnie ogłosiło, iż działające w Mozambiku ugrupowanie jest częścią światowej siatki tej organizacji. Kolejne operacje bojowe były w mediach propagandowych kontrolowanych przez PI przedstawiane jako efekt jej aktywności (Państwo Islamskie wydaje cotygodniowy biuletyn „An-Naba”, w którym omawiane są akcje organizacji działających pod jego szyldem). W istocie niewiele danych potwierdzało zasadność takich deklaracji. Oczywiście w sferze ideowej nie ma wątpliwości co do pokrewieństwa PI i dżihadystów operujących w północnym Mozambiku, niemniej w wymiarze organizacyjnym, jeśli takie związki istnieją, mają niesformalizowany charakter. Geopolityczne położenie Cabo Delgado w południowej części kontynentu afrykańskiego, w relatywnie dużej odległości od innych obszarów aktywności Państwa Islamskiego, ogranicza możliwości dostaw broni czy prowadzenia efektywnych działań szkoleniowych dla lokalnych bojowników. Deklaracje liderów Państwa Islamskiego wskazywały raczej na próbę stworzenia więzów z lokalną strukturą militarną o pokrewnej ideologii, by zmanifestować swoją żywotność w sytuacji porażek odniesionych w połowie drugiej dekady XXI w. na Bliskim Wschodzie (Irak i Syria)³².

W kontekście tej sytuacji należy pamiętać, że w Afryce PI dąży do wzmocnienia swojej pozycji, traktując ten region jako perspektywiczny, wykorzystując przede wszystkim duży potencjał niezadowolenia społecznego z istniejącej sytuacji społecznej i ekonomicznej. W Somalii lokalna al-Szabab jest powiązana z alternatywną organizacją dżihadystyczną, jaką jest Al-Kaida, niemniej działające na północy kraju struktury przyjęły patronat PI. Siły fundamentalistyczne w regionie Sahelu i w Nigerii są

³⁰ Ponadto blisko 430 tys. osób w Mozambiku potrzebuje pomocy humanitarnej na obszarach występowania kataklizmów naturalnych. Zob. *Mozambique Humanitarian Needs and Response Plan 2024 (December 2023)*, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, [online] <https://www.unocha.org/publications/report/mozambique/mozambique-humanitarian-needs-and-response-plan-2024-december-2023-enpt>, 15 X 2024.

³¹ *UNHCR Mozambique. Operational Update, August 2023*, UNHCR Operational Data Portal, [online] <https://data.unhcr.org/en/documents/details/103512>, 15 X 2024.

³² Por. J. Warner i in., *The Islamic State in Africa: The Emergence, Evolution, and Future of the Next Jihadist Battlefield*, New York, NY 2021 (zob. zwłaszcza rozdział 10: *The Islamic State's Central Africa Province — Mozambique*, s. 251-276).

podzielone ze względu na afiliacje wobec obu głównych globalnych sieci terrorystycznych, niemniej wpływy PI rosną – działa tam Prowincja Afryki Zachodniej Państwa Islamskiego (ISWAP). Powiązania z PI deklaruje także organizacja terrorystyczna działająca we wschodnich prowincjach Demokratycznej Republiki Konga, wywodząca swoje korzenie z rebelianckich struktur z Ugandy – w 2018 r. zadeklarowano powstanie Prowincji Afryki Centralnej Państwa Islamskiego (ISCAP). To właśnie w tej strukturze początkowo usytuowano dżihadystów z Mozambiku, niemniej w 2022 r. ówczesny (trzeci już) kalif PI, Abu al-Hasan al-Haszimi al-Kuraszi, wyodrębnił prowincję w Mozambiku jako odrębną strukturę globalnej sieci (wyodrębniono wówczas również jako samodzielną jednostkę struktury działające w Sahelu)³³. Biorąc jednak pod uwagę luźny charakter powiązań wzajemnych, wydaje się, że gotowość włączenia dżihadystycznej rebelii w Cabo Delgado w ramy aktywności PI stanowi element propagandowych oddziaływań wzmacniających pozycję tej globalnej sieci terrorystycznej.

Reakcja władz Mozambiku na rosnącą przemoc okazała się nieadekwatna do coraz groźniejszej z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa i jego obywateli sytuacji. Armia i siły policyjne – niedoinwestowane, słabo wyszkolone, o niskim morale – nie były w stanie podjąć efektywnych działań pacyfikacyjnych wobec dżihadystów. W obliczu zagrożenia miały miejsce przypadki dezercji niedoświadczonych w walkach i słabo uzbrojonych żołnierzy. Jednocześnie w niektórych przypadkach działano bez wyraźnej strategii ukierunkowanej na przywrócenie stabilności regionu, a brak sukcesów sprzyjał podejmowaniu działań pozorowanych bądź nastawionych na zastępcze cele. Doniesienia z Cabo Delgado wskazywały również na prowadzenie przez siły rządowe operacji noszących znamiona stosowania zasady odpowiedzialności zbiorowej, a przypadki przemocy wobec ludności cywilnej pogłębiały atmosferę nieufności wobec władz. W niektórych sytuacjach wskazywano na świadomie organizowane ataki wobec cywili, za które odpowiedzialni byli żołnierze³⁴.

W dniu 24 marca 2021 r. miał miejsce atak dżihadystów na Palmę, stolicę prowincji Cabo Delgado – 75-tysięczne miasto stało się miejscem dramatycznych wydarzeń. Około 300 fundamenatlistycznych bojowników, przejmując nad nim kontrolę, dopuściło się masowych zbrodni, wykazując wysoki poziom okrucieństwa. Spalono i splądrowano budynki administracji państwowej, banki i inne obiekty użyteczności publicznej. Palma znajduje się w odległości ok. 10 km od półwyspu Afungi, gdzie francuski TotalEnergies prowadził inwestycje związane z budową terminalu gazu skroplonego (LNG). Wydarzenia te pociągnęły za sobą wstrzymanie inwestycji³⁵. Dalsza

³³ Zob. J. Czerep, *Afryka Subsaharyjska w strategii tzw. Państwa Islamskiego*, „Biuletyn PISM” 2022, nr 123 (2542), 1 VIII, [online] <https://www.pism.pl/publikacje/afryka-subsaharyjska-w-strategii-tzw-panstwa-islamskiego>, 13 X 2024.

³⁴ G. Lanktree, *Revealed: Liz Truss Lobbied for UK Role in Project Now Linked to Mozambique Massacre*, „Politico” 2024, 9 X, [online] <https://www.politico.eu/article/liz-truss-lobby-uk-role-project-mozambique-massacre-totalenergies/>, 13 X 2024.

³⁵ Zob. szerzej: F. Schaap, *Terror in Mozambique. The Curse of Natural Gas*, „Spiegel International” 2021, 7 V, [online] <https://www.spiegel.de/international/world/terror-in-mozambique-the-curse-of-natural-gas-a-837db8bd-d37d-4c90-b5cb-025a8444e965>, 13 X 2024.

eskalacja konfliktu zagroziła planom Mozambiku związanym z eksploatacją zasobów energetycznych. W tej sytuacji podjęte zostały przez rząd w Maputo decyzje o rozszerzeniu współpracy międzynarodowej z partnerami gotowymi wspomóc władze Mozambiku w działaniach pacyfikacyjnych, pomimo że dotychczasowa polityka rządu miała raczej wymijający charakter wobec pojawiających się ofert współpracy ze strony potencjalnych partnerów³⁶.

ROLA PODMIOTÓW ZEWNĘTRZNYCH W KONFLIKCIE W CABO DELGADO

Brak zdolności do efektywnego przeciwdziałania narastającej aktywności dżihadystów skłonił ostatecznie rząd w Maputo do podjęcia szerszej współpracy międzynarodowej na rzecz opanowania sytuacji. W pierwszej kolejności zwrócono się jednak do „prywatnych” firm angażujących się w komercyjną aktywność na rzecz bezpieczeństwa. W 2019 r. do Mozambiku przybyli członkowie Grupy Wagnera – rosyjskiej formacji, założonej w 2014 r. i kierowanej przez Jewgienija Prigożyna. Pomimo oficjalnego statusu prywatnej korporacji wojskowej w istocie miała ona silne powiązania z rosyjskimi służbami specjalnymi, a jej lider posiadał rozbudowane kontakty wśród elit rządzących Rosją. Grupa Wagnera zdobyła swoją „reputację” jako struktura bojowa przede wszystkim poprzez zaangażowanie w działania wojskowe w Ukrainie (począwszy od 2014 r.), a następnie w trakcie wojny domowej w Syrii (gdzie wspierała reżim Baszara al-Asada) oraz w Republice Środkowoafrykańskiej. Prezydent Faustin-Archange Touadéra zaprosił Grupę Wagnera do tego kraju, oczekując – w zamian za koncesje gospodarcze – zaangażowania we wsparcie i stabilizację jego reżimu politycznego (bojownicy formacji zaangażowali się zbrojnie w obronę *status quo* w obliczu zagrożeń płynących ze strony zbrojnej opozycji)³⁷.

Członkowie Grupy Wagnera początkowo zostali zaangażowani jako siły wspierające procesy stabilizacyjne w Mozambiku w okresie przygotowań do wyborów prezydenckich i parlamentarnych, które odbyły się 15 października 2019 r. Bardzo szybko jednak, w obliczu narastającej aktywności bojowników Ansar al-Sunna, zostali poproszeni przez władze kraju o zaangażowanie się na rzecz przywracania stabilności w północno-wschodniej prowincji. We wrześniu 2019 r. ok. 200 członków formacji, uzbrojonych m.in. w śmigłowce i drony, podjęło akcje pacyfikacyjne. Trwające ok. dwóch miesięcy działania nie przyniosły jednak spodziewanych rezultatów. W trakcie walk najemnicy doznali dotkliwych porażek, ocenia się, że 12 spośród kontraktowych żołnierzy poniosło w walkach śmierć³⁸.

Wśród przyczyn takiego obrotu sprawy wymienić należy dwa czynniki. Po pierwsze, nieprzygotowanie członków Grupy Wagnera do walk w środowisku, w którym

³⁶ Por. *Stemming the Insurrection...*

³⁷ Zob. szerzej: O. Wilson, *The Wagner Group: From Savage Global Mercenaries to Putin's Unlikely Nemesis*, London 2024.

³⁸ J. Love, *When Private Military Operations...*

przyszło im realizować zadania bojowe, a przede wszystkim brak doświadczenia w prowadzeniu akcji zbrojnych w dżungli, występującej w północnym Mozambiku i wykorzystywanej jako schronienie przez dżihadystów. W przypadku walk na obszarach zabudowanych (miasta) dżihadysty z kolei dysponowali przewagą wynikającą z dobrej znajomości terenu. Po drugie, źródła wojskowe wskazują także na brak porozumienia i współpracy pomiędzy oddziałami armii Mozambiku a wagnerowcami, przekonaniymi o wyższości własnych umiejętności bojowych i zdobytego wcześniej doświadczenia. Nieporozumienia stąd wynikające uniemożliwiły zarówno współpracę w planowaniu i prowadzeniu operacji bojowych, jak i realizację celów szkoleniowych, do których najemnicy byli zobowiązani. W konsekwencji w listopadzie 2019 r. zostali oni z Cabo Delgado wycofani na południe³⁹. Porażka Grupy Wagnera w starciu z dżihadystami pokazała istnienie barier dla strategii wykorzystywania najemników do realizacji celów bojowych oraz w promowaniu interesów mocarstwowych przez Rosję, wykorzystującą wagnerowców do (od)budowy strefy wpływów w Afryce.

W okresie od kwietnia 2020 do kwietnia 2021 r. rząd Mozambiku zaangażował również w działania antypartyzanckie południowoafrykańską firmę działającą w sferze bezpieczeństwa militarnego, tzw. Grupę Doradczą Dycka (*Dyck Advisory Group* – DAG). Została ona założona w 2012 r. przez byłego oficera armii Rodezji/Zimbabwe⁴⁰. Pierwszy kontrakt z rządem Mozambiku został zawarty w 2013 r., a celem tej współpracy było zwalczanie kłusownictwa. Po wycofaniu się Grupy Wagnera z Cabo Delgado DAG przejęła część zadań wcześniej realizowanych przez tę pierwszą organizację (szkolenia i wsparcie sił rządowych). Podjęto także współpracę z dwoma innymi firmami o podobny profilu – Paramount Group (RPA) i Burnham Global (Zjednoczone Emiraty Arabskie)⁴¹. Doświadczenie z walk w warunkach afrykańskich w przypadku tych podmiotów przyniosło większą skuteczność ich działań⁴². Grupa Dycka została jednak oskarżona przez Amnesty International o łamanie praw człowieka w trakcie trwania konfliktu, co miało wpływ na ograniczenie współpracy. Kontrakt ostatecznie wygasł 6 kwietnia 2021 r., a więc w momencie eskalacji konfliktu (atak na Palmę miał miejsce 23 marca 2021 r.), niemniej zaangażowanie DAG miało istotne znaczenie militarne w okresie współpracy z rządem Mozambiku⁴³.

³⁹ *Tamże*.

⁴⁰ Założyciel DAG – płk Lionel Dyck – jako oficer służył już wcześniej w Mozambiku, w okresie wojny domowej w latach 80. XX w., kiedy armia Zimbabwe wspierała siły rządowe w operacjach przeciwko RENAMO.

⁴¹ Zob. Paramount Group, [online] <https://www.paramountgroup.com/>; Burnham Global, [online] <https://burnham.global/>, 15 X 2024.

⁴² Zob. *Mercenaries in Mozambique – Dyck Advisory Group – An Open Source Intelligence Analysis*, De Faakto, 14 V 2021, [online] <https://defaakto.com/2021/05/14/mercenaries-in-mozambique-dyck-advisory-group-an-open-source-intelligence-analysis/>, 14 X 2024.

⁴³ Zob. szerzej: C. Zenda, *Can Hired Guns Turn the Tide in Mozambique's Intractable Cabo Delgado Province?*, DefenceWeb, 24 II 2022, [online] <https://www.defenceweb.co.za/joint/diplomacy-a-peace/can-hired-guns-turn-the-tide-in-mozambiques-intractable-cabo-delgado-province/>, 14 X 2024; *Back from Mozambique, Mercenary Sees 'Only Hardships' for Insurgent-Hit North*, France 24, 2021, 21 IV, [online] <https://www.france24.com/en/live-news/20210421-back-from->

W 2021 r., w obliczu eskalacji konfliktu i rosnących potrzeb w zakresie bezpieczeństwa, władze w Maputo zdecydowały się na pogłębienie współpracy z regionalnymi partnerami państwowymi. Na mocy umów zawartych w 2018 r. o pogłębieniu współpracy z Rwandą oba kraje podjęły decyzję o rozszerzeniu współpracy wojskowej, a Rwanda zgodziła się wysłać do Mozambiku kontyngent ok. 1 tys. żołnierzy i policjantów w ramach misji wspierania operacji antyterrorystycznych. Armia rwandyjska doświadczenie bojowe zdobyła w okresie wojny domowej w tym kraju w latach 90. ubiegłego stulecia, a następnie w kilku operacjach realizowanych na terytorium wschodnich prowincji Demokratycznej Republiki Konga (przeciwko partyzantom zagrożającym reżimowi prezydenta Paula Kagame) oraz w operacjach pokojowych ONZ, w których Rwanda odgrywa istotną rolę⁴⁴. Z punktu widzenia Rwandy zaangażowanie w Mozambiku można traktować jako element polityki zmierzającej do poprawy wizerunku kraju (zaburzonego procesem ewolucji systemu politycznego w kierunku autorytarnym) poprzez włączenie się w operacje antyterrorystyczne we współczesnym świecie. Rwanda, pomimo ograniczonego potencjału demograficznego i niewielkiego terytorium, od połowy lat 90. XX w. prowadzi politykę wzmacniania pozycji międzynarodowej na kontynencie oraz stara się odgrywać rolę partnera dla innych aktorów w sytuacjach wymagających działań interwencyjnych (choć jednocześnie w przypadku interwencji w Demokratycznej Republice Konga jej działania są często oceniane jako destrukcyjne z punktu widzenia procesów stabilizacyjnych). Wzmacnia to potrzebę kształtowania pozytywnego wizerunku tego kraju poprzez różne formy zaangażowania międzynarodowego. W tym kontekście zaangażowanie w Mozambiku jest elementem takiej strategii.

W 2021 r. Mozambik odpowiedział pozytywnie także na propozycję współpracy wojskowej ze strony Wspólnoty Rozwoju Afryki Południowej (SADC), regionalnej organizacji integracyjnej, skupiającej państwa południowej części kontynentu. Państwa regionu, z RPA na czele, wyrażały gotowość wsparcia władz Mozambiku w walce z rebelią już wcześniej. Tanzania, zagrożona rozprzestrzenianiem konfliktu na jej południowe prowincje, zaoferowała współpracę przy prowadzeniu operacji wzdłuż wspólnej granicy pod koniec 2020 r., a RPA w kwietniu 2021 r. wysłała grupę żołnierzy w celu zabezpieczenia powrotu obywateli południowoafrykańskich do kraju⁴⁵. Oferta zorganizowanej pomocy ze strony SADC stała się przedmiotem obrad nadzwyczajnego spotkania szefów państw i rządów organizacji (*Extraordinary SADC Summit of Heads of State and Government*), którzy obradowali w Maputo, stolicy Mozambiku, 23 czerwca 2021 r. W trakcie obrad zapadła decyzja o powołaniu do życia Misji SADC

mozambique-mercenary-sees-only-hardships-for-insurgent-hit-north, 14 X 2024. Zob. też: Dyck Advisory Group, [online] <https://www.dyckadvisorygroup.com/>, 12 X 2024.

⁴⁴ W połowie 2024 r. Rwanda znajdowała się na drugiej pozycji (za Nepalem), jeśli chodzi o udział w operacjach pokojowych ONZ. Zob. *Uniformed Personnel Contributing Countries by Ranking. Experts on Mission, Formed Police Units, Individual Police, Staff Officer, and Troops. As of: 31/07/2024*, United Nations Peacekeeping, [online] https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/02_country_ranking_76_july_2024.pdf, 15 X 2024.

⁴⁵ C. Zenda, *Can Hired Guns...*

w Mozambiku (*SADC Mission in Mozambique* – SAMIM). Jej deklarowanym celem było wsparcie Mozambiku w walce z terroryzmem i ekstremizmem w prowincji Cabo Delgado, przywrócenie pokoju i bezpieczeństwa w prowincji, przywrócenie rządów prawa na obszarach objętych konfliktem, a także wsparcie władz kraju, przy współpracy z organizacjami pomocowymi, w zabezpieczeniu pomocy humanitarnej dla ludności poszkodowanej⁴⁶.

Misja SAMIM rozpoczęła swoje funkcjonowanie 15 lipca 2021 r. W jej skład weszły kontyngenty wojskowe z 8 państw regionu (SADC liczy 16 członków) – Angoli, Botswany, Demokratycznej Republiki Konga, Lesotho, Malawi, Republiki Południowej Afryki, Tanzanii i Zambii. W marcu 2022 r. dodatkowo Namibia wysłała 8 oficerów do służby w misji. Łączna liczba personelu misji wyniosła ok. 3 tys. osób. W ramach operacji podjęto działania na rzecz rozbicia jednostek terrorystycznych, przejęcia broni i materiałów bojowych z rąk terrorystów, przejęcia kontroli nad terenami dyslokacji jednostek Ansar al-Sunna. Realizacja celów militarnych pozwoliła także na uruchomienie programu powrotu osób przesiedlonych w konsekwencji wcześniejszych wydarzeń⁴⁷.

Misja SAMIM zakończyła działalność z dniem 15 lipca 2024 r. Decyzja o stopniowym wycofaniu z Mozambiku zapadła na szczycie SADC w Luandzie 17 sierpnia 2023 r. W dokumencie końcowym zawarto co prawda postanowienie o przedłużeniu mandatu misji, ale jednocześnie zobowiązano się do stopniowego wycofywania sił zbrojnych⁴⁸. Proces wycofywania SAMIM z Mozambiku był realizowany jednocześnie z przygotowaniami do wysłania sił SADC do Demokratycznej Republiki Konga (Misja SADC w DRK, *SADC Mission in the DRC* – SAMIDRC); odpowiednie decyzje o jej rozpoczęciu podjęte zostały na nadzwyczajnym szczycie SADC w Luandzie 4 listopada 2023 r.⁴⁹ Obie wspomniane decyzje przywódców państw organizacji z 2023 r. wskazywały, że priorytetowo potraktowano zadanie przywracania – dzięki międzynarodowemu zaangażowaniu – stabilności i pokoju w Demokratycznej Republice Konga. Jednocześnie deklarowano, że cele misji w Mozambiku zostały już – według deklaracji przedstawicieli zainteresowanych stron – w dużym stopniu zrealizowane⁵⁰. Rząd Rwandy zobowiązał się jednocześnie do zwiększenia swojego kontyngentu w Mozambiku w celu zastąpienia wycofywanych wojsk SAMIM, a oceny ekspertów wskazują, że mógł on osiągnąć wielkość nawet 5 tys. personelu (żołnie-

⁴⁶ *SADC Mission in Mozambique (SAMIM) in Brief*, Southern African Development Community, [online] <https://www.sadc.int/fit/node/2856>, 16 X 2024.

⁴⁷ *Tamże*.

⁴⁸ *Communiqué of the 43rd Ordinary Summit of SADC Heads of State and Government, Luanda, Angola*, Southern African Development Community, 17 VIII 2023, pkt 8, [online] <https://www.sadc.int/latest-news/communique-43rd-ordinary-summit-sadc-heads-state-and-government>, 17 X 2024.

⁴⁹ *Communiqué of the Extra-Ordinary Summit of SADC Heads of State and Government, Luanda, Angola*, Southern African Development Community, 4 XI 2023, [online] <https://www.sadc.int/latest-news/communique-extra-ordinary-summit-sadc-heads-state-and-government>, 17 X 2024.

⁵⁰ Zob. T. Hailu, *How Does the Withdrawal of SAMIM Affect AU's Engagement in the Conflict in Northern Mozambique?*, Amani Africa, 15 VII 2024, [online] <https://amaniafrica-et.org/how-does-the-withdrawal-of-samim-affect-aus-engagement-in-the-conflict-in-northern-mozambique/>, 17 X 2024.

rzy i policjantów)⁵¹. Gotowość dalszego wspierania wysiłków stabilizacyjnych, także poprzez zachowanie kontyngentu sił zbrojnych na południe od swojej granicy, zadeklarowała Tanzania – celem jest oddalenie zagrożenia terrorystycznego od swego terytorium⁵². Decyzję o przedłużeniu do końca 2024 r. pobytu kontyngentu południowoafrykańskiego w Mozambiku, liczącego 1495 żołnierzy, podjął także rząd w Pretorii⁵³.

Międzynarodowe zaangażowanie w Mozambiku – pomimo optymistycznych ocen – nie przyniosło jednak ostatecznego zakończenia konfliktu. Siły Ansar al-Sunna utraciły co prawda kontrolę nad terytorium prowincji, na którym mogły dotychczas swobodnie operować, niemniej zachowały zdolność do prowadzenia operacji typu partyzanckiego (sytuację tę można porównać do wydarzeń w Somalii czy w Mali, gdzie rozbięcie sił głównych dżihadystów i pozbawienie ich kontroli określonych terytoriów oznaczało jednocześnie kontynuację konfliktu w formie wojny partyzanckiej). Decyzja o utrzymaniu bezpośredniego wsparcia wojskowego dla Mozambiku przez Rwandę, RPA i Tanzanię dowodzi jednoznacznie, że państwa te zdają sobie sprawę z utrzymujących się zagrożeń dla stabilności wewnętrznej Mozambiku i państw sąsiednich. Konflikt został tylko częściowo opanowany, a dalsze operacje militarne są niezbędne, by utrwalić dotychczasowe sukcesy i uniemożliwić odbudowę potencjału bojowego sił terrorystycznych. Zaangażowanie zewnętrzne dowodzi również, że armia Mozambiku nie jest wystarczająco sprawna, aby przejąć odpowiedzialność za pełną kontrolę terytorium państwa⁵⁴.

Pomoc szkoleniową armii Mozambiku zaoferowały także Stany Zjednoczone (wiosną 2021 r. USA przeprowadziły dwumiesięczny program szkolenia mozambickich sił specjalnych), Portugalia (dawna metropolia kolonialna) oraz Unia Europejska. W maju 2021 r. zgłoszono propozycję utworzenia wojskowej misji szkoleniowej (*European Union Training Mission in Mozambique* – EUTM MOZ), w ramach której wysłano do Mozambiku ok. 120 osób z zadaniem przeszkolenia 11 kompanii żołnierzy (z marynarki wojennej i sił specjalnych). Szkolenia objęły m.in. przygotowanie do prowadzenia operacji antyterrorystycznych i wsparcia dla realizacji celów humanitarnych⁵⁵. Unia Europejska wsparła także misję finansowo poprzez Mechanizm Wczesnego Reagowania (*Early Response Mechanism* – ERM) i Europejski Instrument na rzecz Pokoju (*European Peace Facility* – EPF). Środki finansowe z funduszy unijnych przeznaczono również na pokrycie kosztów zaangażowania w Mozambiku wojsk rwandyjskich.

⁵¹ B. Nhamirre, *Are Rwandan Troops Becoming Cabo Delgado's Main Security Provider?*, „ISS Today”, 2024, 26 IX, [online] <https://issafrika.org/iss-today/are-rwandan-troops-becoming-cabo-delgado-s-main-security-provider/>, 17 X 2024.

⁵² *As SAMIM Winds Down, Tanzania Remains in Mozambique to Guard Against Terrorism*, Africa Defence Forum, 4 VI 2024, [online] <https://adf-magazine.com/2024/06/as-samim-winds-down-tanzania-remains-in-mozambique-to-guard-against-terrorism/>, 19 X 2024.

⁵³ *South Africa Extends Troop Deployment in Mozambique and Congo*, Reuters, 24 IV 2024, [online] <https://www.reuters.com/world/africa/south-africa-extends-troop-deployment-mozambique-congo-2024-04-24/>, 17 X 2024.

⁵⁴ *Tamże*.

⁵⁵ C. Zenda, *Can Hired Guns...; About European Union Training Mission in Mozambique*, European Union, 4 I 2022, [online] https://www.eeas.europa.eu/eutm-mozambique/about-european-union-training-mission-mozambique_en?s=4411, 16 X 2024.

PODSUMOWANIE

Konflikt w Cabo Delgado wpisuje się w proces rozwoju i aktywizacji organizacji odwołujących się do fundamentalizmu muzułmańskiego, dążących do przebudowy państw i społeczeństw zgodnie z wizją konserwatywnego islamu. Będąc odpowiedzią na procesy modernizacyjne i ich konsekwencje (m.in. rosnące nierówności społeczne w ramach państw i w relacjach międzynarodowych), stał się zagrożeniem dla stabilności globalnego ładu międzynarodowego. Pomimo pewnego oddalenia od głównych centrów aktywności organizacji dżihadystycznych konflikt w Mozambiku przyciąga więc uwagę jako kolejny przykład destabilizacyjnych procesów, mogących zagrozić stabilności zarówno tego kraju, jak i środowiska międzynarodowego, w którym on funkcjonuje, a biorąc pod uwagę transnarodowy charakter współczesnych zagrożeń terrorystycznych, należy je rozpatrywać w szerszym kontekście geopolitycznym. Władze Mozambiku okazały się nieprzygotowane do przeciwstawienia się rosnącym zagrożeniom (zarówno w wymiarze militarnym, jak i w sferze działań na rzecz eliminowania lokalnych sprzeczności), dlatego zdecydowały się w 2021 r. – pomimo początkowych zastrzeżeń – na współpracę wojskową w ramach Misji SADC (SAMIM) oraz z Rwandą. Sukcesy na tym polu nie wyeliminowały jednak całkowicie zagrożenia płynącego ze strony organizacji dżihadystycznej. Wycofanie sił SADC w połowie 2024 r. z Mozambiku uzasadniono wcześniejszymi sukcesami w opanowywaniu istniejących zagrożeń, niemniej kolejne miesiące dopiero pokażą, czy zagrożenia zostały efektywnie zażegnane. Fakt, iż po zakończeniu misji SAMIM, Rwanda, RPA i Tanzania zdecydowały się na podtrzymanie wojskowej współpracy z Mozambikiem, z jednej strony świadczy o dalszej gotowości do realizacji działań zmierzających do ustabilizowania sytuacji w Cabo Delgado, z drugiej – jest świadectwem istnienia wątpliwości co do pełnej efektywności dotychczasowej współpracy w tym zakresie.

BIBLIOGRAFIA

- Aboud Rogo Mohammed*, United Nations, Security Council, [online] <https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/751/materials/summaries/individual/aboud-rogo-mohammed>.
- About European Union Training Mission in Mozambique*, European Union, 4 I 2022, [online] https://www.eeas.europa.eu/eutm-mozambique/about-european-union-training-mission-mozambique_en?s=4411.
- 'Al-Shabab Supporter' Aboud Rogo Mohammed Killed in Kenya*, BBC, 27 VIII 2012, [online] <https://www.bbc.com/news/world-africa-19390888>.
- As SAMIM Winds Down, Tanzania Remains in Mozambique to Guard Against Terrorism*, Africa Defence Forum, 4 VI 2024, [online] <https://adf-magazine.com/2024/06/as-samim-winds-down-tanzania-remains-in-mozambique-to-guard-against-terrorism/>.
- Back from Mozambique, Mercenary Sees 'Only Hardships' for Insurgent-Hit North*, France 24, 21 IV 2021, [online] <https://www.france24.com/en/live-news/20210421-back-from-mozambique-mercenary-sees-only-hardships-for-insurgent-hit-north>.

- Brakoniecka S., *Boko Haram. Koncepcja reformy islamu w północnej Nigerii*, Warszawa 2018.
- Burnham Global, [online] <https://burnham.global/>.
- Cabo Delgado, Mozambique: A Resource-Rich War Zone, Global Oil & Gas Exit List, [online] <https://gogel.org/cabo-delgado-mozambique-resource-rich-war-zone#anker14>.
- Cheng K.-Ch., *In Mozambique's Cabo Delgado, Extraction and Insurgency without End*, „The New Humanitarian” 2024, 8 X, [online] <https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2024/10/08/mozambique-cabo-delgado-insurgency-conflict-without-end>.
- Communiqué of the 43rd Ordinary Summit of SADC Heads of State and Government, Luanda, Angola*, Southern African Development Community, 17 VIII 2023, [online] <https://www.sadc.int/latest-news/communique-43rd-ordinary-summit-sadc-heads-state-and-government>.
- Communiqué of the Extra-Ordinary Summit of SADC Heads of State and Government, Luanda, Angola*, Southern African Development Community, 4 XI 2023, [online] <https://www.sadc.int/latest-news/communique-extra-ordinary-summit-sadc-heads-state-and-government>.
- Czerep J., *Afryka Subsaharyjska w strategii tzw. Państwa Islamskiego*, „Biuletyn PISM” 2022, nr 123 (2542), 1 VIII, [online] <https://www.pism.pl/publikacje/afryka-subsaharyjska-w-strategii-tzw-panstwa-islamskiego>.
- Dyck Advisory Group, [online] <https://www.dyckadvisorygroup.com/>.
- Emerson S.A., *The Battle for Mozambique. The Frelimo-Renamo Struggle 1977-1992*, Solihull–Pinetown 2014.
- Feijó J., *The Return to Cabo Delgado: Gas, War, and the Emergence of Total Land*, African Arguments, 9 V 2023, [online] <https://africanarguments.org/2023/05/the-return-to-cabo-delgado-gas-war-and-the-emergence-of-total-land/>.
- Floods Take a Serious Economic Toll*, „Africa Recovery” 2000, vol. 14, nr 3, [online] <https://web.archive.org/web/20070111113421/http://www.un.org/ecosocdev/geninfo/afrec/subjindex/143moz2.htm>.
- Funada-Classen S., *The Origins of War in Mozambique. A History of Unity and Division*, przeł. M. Osada, Somerset West 2013, [online] <https://www.africanminds.co.za/wp-content/uploads/2013/05/The%20Origins%20of%20War%20in%20Mozambique.pdf>.
- Global Data Lab, [online] <https://globaldatalab.org/shdi/table/shdi/?levels=1+4&interpolation=0&extrapolation=0>.
- Hailu T., *How Does the Withdrawal of SAMIM Affect AU's Engagement in the Conflict in Northern Mozambique?*, Amani Africa, 15 VII 2024, [online] <https://amaniafrica-et.org/how-does-the-withdrawal-of-samim-affect-aus-engagement-in-the-conflict-in-northern-mozambique/>.
- Human Development Report 2023/2024. Breaking the Gridlock: Reimagining Cooperation in a Polarized World*, United Nations Development Programme, [online] <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2023-24>.
- Kłosowicz R., *Konteksty dysfunkcyjności państw Afryki Subsaharyjskiej*, Kraków 2017.
- Kyle S., *Economic Reform and Armed Conflict in Mozambique*, „World Development” 1991, vol. 19, nr 6, [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(91\)90199-R](https://doi.org/10.1016/0305-750X(91)90199-R).
- Lanktree G., *Revealed: Liz Truss Lobbied for UK Role in Project Now Linked to Mozambique Massacre*, „Politico” 2024, 9 X, [online] <https://www.politico.eu/article/liz-truss-lobby-uk-role-project-mozambique-massacre-totalenergies/>.

- Love J., *When Private Military Operations Fail: The Case of Mozambique*, „Oxford Political Review” 2023, 6 III, [online] <https://oxfordpoliticalreview.com/2023/03/06/when-private-military-operations-fail-the-case-of-mozambique/>.
- Mercenaries in Mozambique – Dyck Advisory Group – An Open Source Intelligence Analysis*, De Faakto, 14 V 2021, [online] <https://defaakto.com/2021/05/14/mercenaries-in-mozambique-dyck-advisory-group-an-open-source-intelligence-analysis/>.
- More Than a Hundred Young Mozambicans in Cabo Delgado Trained with the Support of the Mozambique LNG*, Mozambique LNG, 19 XII 2023, [online] <https://www.mozambiquelng.co.mz/press-release/more-than-a-hundred-young-mozambicans-in-cabo-delgado-trained-with-the-support-of-the-mozambique-lng/>.
- Mozambique: 2023 IFRC Network Annual Report, Jan-Dec (9 October 2024)*, Reliefweb, 9 X 2024, [online] <https://reliefweb.int/report/mozambique/mozambique-2023-ifrc-network-annual-report-jan-dec-9-october-2024>.
- Mozambique Humanitarian Needs and Response Plan 2024 (December 2023)*, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, [online] <https://www.unocha.org/publications/report/mozambique/mozambique-humanitarian-needs-and-response-plan-2024-december-2023-enpt>.
- Mozambique*, UNHCR Operational Data Portal, [online] <https://data.unhcr.org/en/country/moz>.
- Mozambique: Violence Continues in Cabo Delgado, as Agencies Respond to Growing Needs*, United Nations, UN News, 11 VI 2021, [online] <https://news.un.org/en/story/2021/06/1093872>.
- Mozambique*, The World Factbook, [online] <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/mozambique/#people-and-society>.
- Nhamirre B., *Are Rwandan Troops Becoming Cabo Delgado's Main Security Provider?*, „ISS Today” 2024, 26 IX, [online] <https://issafrica.org/iss-today/are-rwandan-troops-becoming-cabo-delgado-s-main-security-provider>.
- Oliveira D.V., *Mozambique Island, Cabaceira Pequena and the Wider Swahili World: An Archaeological Perspective*, „Eastern African Literary and Cultural Studies” 2020, vol. 6, nr 4, <https://doi.org/10.1080/23277408.2020.1792627>.
- Opportunities to Invest in Energy*, APIEX Mozambique. Investment and Export Promotion Agency, [online] <https://apiex.gov.mz/energy/>.
- Paramount Group, [online] <https://www.paramountgroup.com/>.
- Resettlement Plan*, Mozambique LNG, [online] <https://www.mozambiquelng.co.mz/sustainability/resettlement/resettlement-plan/>.
- SADC Mission in Mozambique (SAMIM) in Brief*, Southern African Development Community, 10 X 2021, [online] <https://www.sadc.int/fr/node/2856>.
- Saoudi H., Louis-Sarbib J., *Fighting Inequalities: A Major Challenge and an Essential Prerequisite for Inclusive and Sustainable Growth in Africa*, Emerging Markets Forum, 2023 Global Meeting, 2023, 10-12 X Marrakech, Policy Center for the New South, [online] <https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2023-10/Background-Paper-Inequality-In-Africa.pdf>.
- Schaap F., *Terror in Mozambique. The Curse of Natural Gas*, „Spiegel International” 2021, 7 V, [online] <https://www.spiegel.de/international/world/terror-in-mozambique-the-curse-of-natural-gas-a-837db8bd-d37d-4c90-b5cb-025a8444e965>.

- South Africa Extends Troop Deployment in Mozambique and Congo*, Reuters, 24 IV 2024, [online] <https://www.reuters.com/world/africa/south-africa-extends-troop-deployment-mozambique-congo-2024-04-24/>.
- Stemming the Insurrection in Mozambique's Cabo Delgado*, Report No. 303/Africa, International Crisis Group, 11 VI 2021, [online] <https://www.crisisgroup.org/africa/southern-africa/mozambique/303-stemming-insurrection-mozambiques-cabo-delgado>.
- The Mozambican Peace Process in Perspective*, red. J. Armon, D. Hendrickson, A. Vines, „An International Review of Peace Initiatives. Conciliation Resources”, nr 3, London 1998.
- UNHCR Mozambique. Operational Update, August 2023*, UNHCR Operational Data Portal [online] <https://data.unhcr.org/en/documents/details/103512>.
- Uniformed Personnel Contributing Countries by Ranking. Experts on Mission, Formed Police Units, Individual Police, Staff Officer, and Troops. As of: 31/07/2024*, United Nations Peacekeeping, [online] https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/02_country_ranking_76_july_2024.pdf.
- Update Briefing on the Operations of SADC Mission in Mozambique (SAMIM)*, Amani Africa, 3 III 2024, [online] <https://amaniafrica-et.org/update-briefing-on-the-operations-of-sadc-mission-in-mozambique-samim/>.
- West S., *Ansar al-Sunna: A New Militant Islamist Group Emerges in Mozambique*, „Terrorism Monitor. In-depth Analysis of the War on Terror” 2018, vol. 16, nr 12, 14 VI, [online] <https://jamestown.org/wp-content/uploads/2018/06/Terrorism-Monitor-June-14-2018.pdf?x87069>.
- Wilson O., *The Wagner Group: From Savage Global Mercenaries to Putin's Unlikely Nemesis*, London 2024.
- The World Bank in Mozambique. Overview*, World Bank Group, [online] <https://www.worldbank.org/en/country/mozambique/overview>.
- Warner J. i in., *The Islamic State in Africa: The Emergence, Evolution, and Future of the Next Jihadist Battlefield*, New York, NY 2021, <https://doi.org/10.1093/oso/9780197639320.001.0001>.
- Zenda C., *Can Hired Guns Turn the Tide in Mozambique's Intractable Cabo Delgado Province?*, DefenceWeb, 24 II 2022, [online] <https://www.defenceweb.co.za/joint/diplomacy-a-peace/can-hired-guns-turn-the-tide-in-mozambiques-intractable-cabo-delgado-province/>.

Wiesław LIZAK – doktor habilitowany w zakresie nauk o polityce, kierownik Katedry Studiów Regionalnych i Globalnych na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania badawcze: stosunki międzynarodowe w regionach Afryki, Bliskiego i Środkowego Wschodu (zwłaszcza problemy bezpieczeństwa i stabilizacji) oraz konflikty międzynarodowe. Autor ok. 100 publikacji poświęconych tym zagadnieniom, m.in. monografii *Afrykańskie instytucje bezpieczeństwa* (2012); współautor i współredaktor naukowy tomów: *Stosunki międzynarodowe w Afryce* (2002, z J.J. Milewskim); *Terroryzm w świecie współczesnym* (2004, z E. Haliżakiem, L. Łukaszukiem i E. Śliwką); *Kuba i Afryka. Sojusz dla rewolucji* (2006, z M.F. Gawryckim); *Ochrona zdrowia w stosunkach międzynarodowych* (2013, z A.M. Solarz); *Bliski Wschód w stosunkach międzynarodowych w XXI wieku* (2016, z A.M. Solarz).